ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI KAUNE, A. JAKŠTO G. 7

Algirdas ŽALNIERIUS

Tyrinėtas sklypas yra Kauno senamiesčio V dalyje, apie 20 m į R nuo pilies gynybinio griovio. Rekonstruojant ir iškeliant sklype buvusias vandentiekio ir šilumos trasas nauji grioviai už sklypo ribų buvo kasami mechanizuotai, senų trasų ir buvusios sklypo tvoros išardytų pamatų vietose. 2003 m. tyrinėjimų metu užfiksuota 12 kultūrinių sluoksnių pjūvių, kurių bendras ilgis – 98 m.

Archeologiniai tyrinėjimai senamiesčio 46 kvartale buvo atliekami 1985–1986 ir 1997 m. Pirmųjų tyrinėjimų metu buvo užfiksuota 321 m kultūrinių sluoksnių pjūvių, rastas šalia pirmosios Kauno pilies buvusios gyvenvietės sluoksnis, datuotas XIV a viduriu ir su pirmos bei antros pilies statyba susiję kultūriniai sluoksniai. 1997 m. tyrinėjimai buvo atlikti sklype stovinčio pastato viduje, ištiriant 64 m^2 plotą. Rastas 2,2 m storio kultūrinių sluoksnių klodas, kurio seniausi sluoksniai datuoti XIV a., XVII a. mūrinio užstatymo pėdsakai.

Senamiesčio dalies, kurioje vyko darbai, išsamių istorinių tyrinėjimų nėra. Turimos žinios labai fragmentiškos. Pilies g. V dalis iki XIX a. vidurio buvo Raguvos g. tęsinys ir jungė parapijinę bažnyčią su pilimi. Ji skyrė miesto magistrato ir kunigaikščio dvaro valdas. Dvaro valdoje XVI a. antrojoje pusėje minimi 4 greičiausiai mediniai pastatai. Ūkinė veikla dvaro valdose suaktyvėjo XVIII a. pirmojoje pusėje, pradėjus nuomoti žemę žydams. R pusėje esanti A. Jakšto g. yra viena seniausių Kauno gatvių, XV a. pradžioje suformuota miesto suplanavimo metu. V esanti pilies fosa amžių bėgyje buvo užpilta, o kvartalo Š dalį iki XX a. pradžios nuplovė Neris. Dabartiniame sklype A. Jakšto g. 7 žydas Zalkinas Vaišvydovskis 1901 m. pastatė mūrinį dviaukštį namą.

Tyrinėjimų metu nustatyta, kad šioje Kauno senamiesčio vietoje nuo XIV a. vidurio yra susiklostęs 1,8–2,3 m storio kultūrinių sluoksnių klodas. Jį galima suskirstyti į kelis chronologinius sluoksnių horizontus.

Pirmajam sluoksnių horizontui priskirtinas Š sklypo dalyje pirminiame žemės paviršiuje užfiksuotas 15–20 cm storio pilkai rusvos žemės sluoksnis, neturintis aiškios ribos su geologiniais sluoksniais. Judinta žemė primena ariamą dirvą. Galbūt šį pilkai rusvos žemės sluoksnį galima priskirti iki pilies pastatymo čia buvusiai senovės gyvenvietei, pagal Kauno pilies tyrinėjimų duomenis datuojamam X–XII a.

Antrajam sluoksnių horizontui priskirti kultūriniai sluoksniai, susiję su pirmosios ir antrosios mūrinių Kauno pilių statyba. Ant pirminio žemės paviršiaus rastas iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis, susiklostęs XIV a. viduryje–XV a. pradžioje prie Kauno pilies buvusios gyvenvietės vietoje. Jame buvo rastos 6 lygiu, nepuoštu paviršiumi virimo puodų sienelių ir dugno šukės. Jų molio masėje yra grūsto akmens priemaišų, datavimas neaiškus, viršutinė chronologinė riba – XV a. pradžia. Taip pat rastos dvi redukcinėje aplinkoje išdegtos miestietiškos keramikos šukės, priskirtinos dubeniui ir puodynei bei datuotinos XV a. pradžia. XV a. pradžioje antros mūrinės Kauno pilies statybos metu iš gynybinio griovio buvo iškastas ir aplinkinėje teritorijoje paskleistas žvyro sluoksnis, kurio storis siekia iki 80 cm. Supiltas žvyras palaidojo buvusios gyvenvietės sluoksnius.

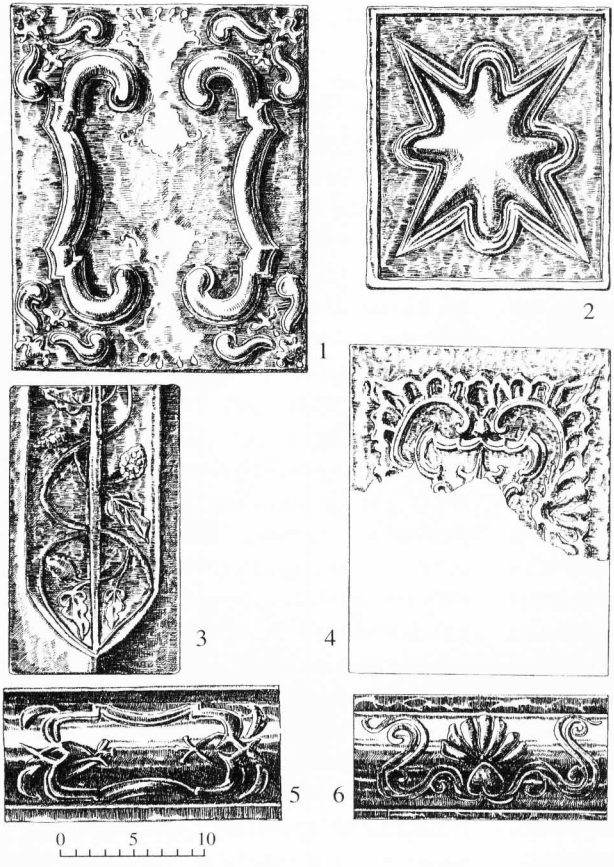

82 pav. XVII a. pabaigos–XVIII a. pirmosios pusės kokliai.
V. Trečiokienės pieš.
Fig. 82. Tiles dated to the end of the 17th century – the first half of the 18th century.

Trečiajame sluoksnių horizonte virš supilto žvyro sluoksnio yra susiklostęs iki 50 cm storio tamsiai pilko juodžemio sluoksnis. Jame nepastebėta jokių plytų nuoskalų ir intensyvesnės veiklos pėdsakų. Tai kunigaikščio dvaro vietoje susiklostęs kiemo kultūrinis sluoksnis. Atrodytų, kad iki XVII a. čia stovėjo tik mediniai pastatai. XVII–XIX a. susidariusius kultūrinius sluoksnius sudaro susiklostę kiemo sluoksniai, lauko riedulių grindinių pėdsakai. Šiuose sluoksniuose gausu plytų nuoskalų. Pagal sluoksnių stratigrafiją ir jų sudėtį galima spręsti, kad dabartinė A. Jakšto (buvusi Karaliaus Dvaro) gatvė iki XIX a. buvo siauresnė.

Prie Š sklypo ribos rastos dvi duobės, užpiltos juoda su gausia supuvusios organikos priemaiša žeme. Tai XVIII a. pirmosios pusės šiukšlių duobės su gausiais XVII a. pabaiga–XVIII a. pirmąja puse datuojamais archeologiniais radiniais – krosnių koklių ir buitinės keramikos fragmentais. Plokštiniai kokliai glazūruoti žaliai, rudai, kai kurie kokliai neglazūruoti, jie fasadiniai, kampiniai, karniziniai, puošti stilizuotu augaliniu, geometriniu ornamentu (82:1, 3–5 pav.). Išskirtini koklių fragmentai su herbinės koklių puošybos imitacija. Rasti ir atsitiktinai į duobę patekusių XVI a. vidurio–XVII a. koklių fragmentai.

Buitinė keramika labai įvairi tiek savo paskirtimi, tiek gamybos technologija. Tai tradicinių virimo puodų, redukcinėje ir oksidacinėje aplinkoje išdegti indų, skirtų maistui laikyti ir gaminti, dangtelių, dubenų, kepimo lovių, lėkščių šukės, stiklinių dirbinių fragmentai. Virimo puodai lipdyti ir apžiesti iš molio masės su smulkiai grūsto akmens kristalų ar sijoto žvyro priemaiša. Molio masė pilkai rusvos, juodos arba tamsiai pilkos spalvos. Indų pakraštėliai dviejų tipų: vieni vertikalūs ar lengvai atlenkti į išorę, briaunos profiliuotos, suformuoti indo kakleliai. Pagal rastas šukes galima spręsti, kad daugumą jų sudarė dideli, kelių litrų talpos, indai,

nors rastas vienas nedidelis, iki litro talpos indelis su ąsa. Antro tipo pakraštėliai vos išreikšti, pačią angos briauną atlenkiant į išorę ir įvairiai profiliuojant. Pagal rastus fragmentus sunku spręsti, ar indai skirtingais pakraštėliais skyrėsi ir savo forma.

Redukcinėje aplinkoje degtos buitinės keramikos molio masė gerai paruošta, be priemaišų, pakraštėliai atlenkti į išorę ir vertikalūs, įvairiai profiliuoti, sienelės matinės, pilkos spalvos. Dalis indų buvo su ąsomis. Indus be ąsų sudaro įvairaus dydžio puodynės. Viena iš jų yra 21 cm aukščio, angos skersmuo – 19,4 cm, skersmuo plačiausioje vietoje – 23,8 cm, dugno skersmuo – 17 cm. Rastas ir vieno indo dangtelio fragmentas. Dauguma indų skirti maistui gaminti, sienelių vidinėje pusėje matyti baltų karbonatinių apnašų, atsiradusių verdant maistą. Kaip atskirą redukuotų indų grupę reikia išskirti indus šlifuotu sienelių paviršiumi. Tai įvairaus dydžio ąsočių fragmentai. Kaip retesnį radinį reikėtų išskirti redukuotos, neglazūruotos, šlifuotu paviršiumi lėkštės fragmentą.

Oksidacinėje aplinkoje degtus indų fragmentus sudaro įvairaus dydžio, skirtų maistui laikyti puodų, puodelių, puodynių, ąsočių, bokalų, lėkščių, dubenų, kepimo lovio šukės. Indai žiesti iš gerai paruoštos, liesintos tik sijotu smėliu molio masės. Daugumos indų vidus glazūruotas žalia ir ruda įvairių atspalvių glazūra. Išskirtinis radinys – žaliai glazūruotu vidumi indo su ąsa ir trimis kojelėmis fragmentai. Dubenys žiesti iš gerai paruoštos ir su grūsto akmens kristalų priemaiša molio masės, neglazūruoti. Retesni radiniai yra kepimo lovio šukė, nulipdyta iš molio masės su grūsto akmens priemaiša, ir neglazūruotos lėkštės fragmentas.

Palyginti daug rasta importinių fajanso gaminių. Šią radinių grupę sudaro lėkščių, dubenėlių, ąsočių, vazelių, indelių, pypkės šukės. Indai pagaminti iš balto ir gelsvo molio, padengti baltu emaliu, ant glazūros puošti tapyba stilizuotu augaliniu ir geometriniu ornamentu. Lėkštės ir dubenėliai padengti baltu emaliu, augalinis ir geometrinis ornamentas pieštas naudojant mėlyną, žalią, rečiau geltoną glazūrą. Kaip retesnį radinį reikia paminėti barzdai skusti skirto dubenėlio šukę. Ąsočių, vazelių ir indelių rasti tik nedideli fragmentai, pagaminti ir puošti ta pačia technika, kaip ir rastos lėkštės bei dubenėliai. Rastas pypkės fragmentas glazūruotas geltonai, galvutė puošta horizontaliomis linijomis. Stiklo dirbinius sudaro butelių dugnų, stiklinių, taurelių ir indų šukės. Stiklas įvairių atspalvių, žalsvos spalvos. Butelių dugnai stačiakampiai ir ovalo formos.

Sklypo ŠR kampe buvo rastos koklinės krosnies pamato liekanos. Išlikusios krosnies dalies plotis yra 125 cm. Krosnies padas sukrautas iš nerištų, iki 25–30 cm skersmens netaisyklingų lauko riedulių. Š šone padėtas 38x30 cm dydžio lauko riedulys. Virš lauko riedulių iš pusplyčių sumūrytas krosnies padas. Plytų plotis 135–140 mm, storis – 75–85 mm. Plytos surištos moliu. Virš krosnies liekanų ir visame pjūvio ilgyje supiltas 20–60 cm molio sluoksnis, kuriame rasta plokštinių ir karnizinių koklių šukių. Kokliai neglazūruoti, puošti stilizuotu augaliniu-geometriniu ornamentu (82:2, 6 pav.). Atrodytų, kad rastieji pamatai priklausė gyvenamąją patalpą šildžiusiai XVIII a. pirmosios pusės krosniai. Pastatas sudegęs gaisro metu.

SURVEY EXPLORATIONS IN KAUNAS, IN A. JAKŠTO STREET 7

In 2003, 12 sections of the cultural layer in block 46 of Kaunas old town were recorded. The total length of them was 98 m. The 1.8 – 2.3 thick cultural layer dated to the middle of the 14th century – the 20th century was detected containing pottery and tiles of that period.